

Når dåben kaster anker – medleven, indleven, forankring

*Af Martin Rønkilde,
præst i Sankt Nicolai Kirke, Kolding*

Helt efter bogen – eller?

Det var en søndag morgen som de fleste andre. Byen vågnede stille op, og kirkeklokken ringede sin ældgamle rytme for at kalde folk til søndagens gudstjeneste. Efterhånden havde mennesker i alle aldre indfundet sig på kirkebænkene. Da organisten slog de første toner an, rejste alle sig op, nogle først da andre i kirken selsikkert havde taget initiativ til bevægelsen, og et stolt forældrepar trådte ind ad kirkedøren, efterfulgt af sognepræsten. Den rørte far bar glædesfuldt sin lille dreng, der var klædt i et arvestykke af en dåbskjole. Det var dåbsdag i familien, og der var dåb i højmessen.

Da tidspunktet for dåben oprandt, efter stedets tradition umiddelbart efter gudstjenestens anden salme, fulgte præsten det autoriserede dåbsritual, helt efter bogen. Præsten veg ikke et øjeblik fra det autoriserede rituals ordlyd. Heller ikke i faddertiltalen var der tilløb i retning af egne formuleringer eller tilføjelser. Dåbshandlingen blev afsluttet, helt som bogen foreskriver, og præsten gik videre i gudstjenesteordningen. Ritualet var fulgt som foreskrevet.

Barnet blev døbt, men var det også udtryk for, at ritualet favnede og muliggjorde den glæde og forventning, som dåbsfamilien udstrålede, da de bar deres barn til dåben? De fik det, de var kommet for, men som kirkegænger sad man tilbage med følelsen af, at det hele var en anelse stift og uvedkommende. Ordene

havde lydt, men var de blevet hørt? Kunne menigheden være blevet tydeligt inkluderet i det, der skete? Kunne familien have tørret barnets hoved efter dåben, eller havde det været en idé, at fadderne havde lagt hånden på barnets hoved under fadervor? Men et spørgsmål meldte sig mere end andre: Er det mon sådan, det foregår i alle landets folkekirker, søndag efter søndag, når der er dåb?

Det er tankevækkende at overveje, om det, der gjorde, at en dåb helt efter bogens ord og anvisninger kom til at fremstå mangelfuld eller uforløst, ganske enkelt er, at den fuldstændigt rene, entydige dåb efter ritualbogen er blevet et særsyn. Måske er det snarere undtagelsen end reglen, at der ikke laves lokale ændringer eller tilføjelser. Måske er det ligefrem netop denne oplevelse af en stram rituel autorisation, der har udfordret især præster til at overveje, hvorledes de kunne være med til at gøre ritualet mere nærværende og imødekommende over for den glæde og forventning, alle forældre bærer deres barn til dåben med, eller som den voksne måtte komme med ved en voksendåb?

Selvom der er ét autoriseret dåbsritual i folkekirken, er det på ingen måde det samme som at sige, at der kun findes én måde at gennemføre en dåbshandling på. Præster, evt. i samarbejde med menighedsråd eller øvrige medarbejdere, tilfører ritualet både deres egne ord og sanselige handlinger, der involverer dåbsfamilien og henvender sig til menigheden som en væsentlig deltager i ritualet, for at udfolde ritualet, så det favnes og huskes som nærværende og væsentligt for hele menigheden, som også dåbsfamilien er en del af. Det er en væsentlig pointe i den undersøgelse af dåbspraksis i Haderslev Stift, som Iben Munkgaard Davids og jeg gennemførte i 2017 ud fra fokusgruppeinterviews af en række præster og repræsentanter fra deres menigheder i Haderslev Stift (se også artiklen "Trosbekendelsen ved dåben", red.).

Ud over at kortlægge en stor variation i praksis omkring dåbsritual og dåbsritualets indlejring i gudstjenester har undersøgelsen givet anledning til et par øvrige overvejelser.

Et ønske om erfaringsdeling

Både menigheder og præster har i en del tilfælde udtrykt glæde over at høre om de andres praksis. Selv i sogne, der ligger geografisk og teologisk tæt på hinanden, har der været interesseret forundring over tiltag i de andre menigheder. I nogle tilfælde ønskede man ligefrem at undersøge muligheden for fremadrettet at bruge den praksis, man her hørte om.

Vi savner metoder og platforme til at dele både liturgisk inspiration og erfaring. Hvordan bliver folkekirken bedre til at dele både de gode og dårlige erfaringer? Kan eller skal der etableres mere formaliserede rammer for erfaringsudveksling og ressourcer til præst og menigheders arbejde med gudstjeneste og ritualer?

Forholdet mellem national enhedsliturgi og lokal selvbestemmelse

Derudover har undersøgelsen vist, at der findes en udfordring i forholdet mellem folkekirkens strukturelle konstruktion med enhedsliturgi og et tilsyn, der skal sikre at denne følges, og på den anden side et påviseligt noget mere løst forhold til autorisation og ritualbinding. Særligt præsterne udviser en tendens til, at det ikke nødvendigvis er hverken autorisation eller tilsyn, der definerer, hvad der kan ændres, og hvad der ikke kan, men derimod en lokalt forankret, liturgisk teologisk overvejelse. Det er næppe i sig selv et problem, fordi mange af de små og store ændringer og justeringer vurderes positivt af menighederne og i en del tilfælde fremstår velovervejede, men det kalder på en grundig overvejelse af, hvordan præster og menigheder rustes til en kvalificeret debat om liturgiske spørgsmål, måske ligefrem en egentlig uddannelsesreform. Der er kun i ringe grad en forståelse af, at ritualer og liturgi følger ordningen for at forankre menighedens gudstjeneste i en landsdækkende folkekirke, og det er nok ikke helt forkert at sige, at både de interviewede præster og menigheder i højere grad har en kongregationalistisk tilgang til ritual og liturgi, altså ønsker, at de enkelte menigheder skal have større selvbestemmelse.

Der er behov for en grundig besindelse på fremtiden for autoriserede ritualer, og hvordan folkekirkens identitet forankres og forandres. Dåbspraksis viser med al ønskelig tydelighed, at der ikke meningsfuldt kan tales om enhedsliturgi, hvorfor uddannelse, og ikke mindst efter- og videreuddannelse, inden for liturgiske spørgsmål bør vægtes højt i fremtiden.

Inddragelse forankrer

Samtidig er det vigtigt at pointere, at der er en klar, påviselig sammenhæng mellem justering af dåbsritualet i retning af performative, sanselige tiltag og menighedens gengivelse af de enkelte led. Eller sagt i en noget forenklet form: hvor dåben og gudstjenesten suppleres med inddragende handlinger og letforståelige ord og billeder, forankres både dåbshandlingen og dåbsteologien i gudstjenestedeltagerne. Troen læres ikke gennem ritualoverholdelse, men gennem levende deltagelse i tilgængelige liturgier og ritualer.

I 2018 udførte jeg en opfølgende undersøgelse af udvalgte menigheder, for her også at få deltagerobservation og interviews med dåbsforældre med. Langt hen ad vejen var det en understøttelse af de ansatser, som var set i 2017-undersøgelsen. Dåbsforældre og menigheder var enige om, at der, hvor ritualet understøttes performativt og visuelt, vækker det både større genkendelighed og genklang. Et konkret eksempel fra begge undersøgelser: Ingen dåbsforældre eller menigheder lægger mærke til hverken dåbsbøn eller dåbsvelsignelse. Hverken at det sker eller ordlyden. Men hvis en af forældrene deltager i ritualet og Holger Lissners dåbsbøn, bemærkes det: Ordlyden kan gengives, og en af forældrene siger ligefrem, at det var her, dåbens betydning blev tydelig.

Det, der sker, former vores tro

Gudstjenestens stemning fremhæves igen og igen som bærende for deltagerens vurdering af gudstjenesten som meningsfuld aktivitet. Der er elementer, som fremmer både lysten til deltagelse,

og hvilket indtryk de enkelte led har sat sig i deltagerne. Kort skitseret fremmer involvering, synliggørelse og italesættelse deltagelsen og delagtigheden, når menigheder og dåbsforældre skal italesætte deres oplevelse af dåb i gudstjenesten. Modsvarende er der også elementer, der fremmer en manglende interesse over for ritualer, nemlig usikkerhed, indforståethed og "elitekirkelighed". Usikkerheden refererer til de steder, hvor særligt dåbsforældre bruger det meste af deres energi på at gøre tingene rigtigt, indforståetheden viser sig særligt i sprogbrug, og manglende guidning af bevægelser og elitekirkeligheden refererer til den oplevelse af en "os og dem"-fornemmelse, som både kan spores hos dåbsforældre og de regelmæssige kirkegængere.

Vi kan have teologiske kvababelser ved at indrømme det: Præstens optræden i kirkerummet bør ikke undervurderes i forhold til både dåbsfamiliens og menighedens oplevelse af gudstjenesten. I en kirke med flere præster nævner menigheden, at de savner, at præsten ved den observerede gudstjeneste står centralt, så der tales til hele menigheden. Det underbygges af, at der, hvor pågældende præst taler direkte og med stor øjenkontakt, kan både dåbsfølge og menighed gengive, hvad der blev sagt, og reflektere over metaforer som teologiske statements. Hvor præsten derimod fremstår uden kontakt, bemærkes det ikke engang af de regelmæssige kirkegængere, at et af dåbsbørnene velsignes med konfirmationsvelsignelsen i stedet for dåbsvelsignelsen! Hvor præsten er nærværende i kirkerummet, også inden gudstjenesten, fremhæves det, at det er medvirkende for dåbsfamilien til at skabe en god og tryk stemning ved det at komme i kirke – at "der er plads til mig, selv om jeg ikke kommer så tit", for nu at bruge et direkte citat. Præstens italesættelse af, at der er plads til fejl fra dåbsforældres side, aflaster den rituelle frygt, som ses tydeligt hos et andet forældrepar, hvor samtalen ikke har banet vej for et godt kendskab til dåbsfamiliens handlen og gøren i ritualer. Teologien kommer primært til dåbsforældre og menighed gennem dåbspraksis og ikke gennem ritualbogens teologiske fyrtårne, dåbsbønnen og dåbsvelsignelsen. Dåbsamtalen bør derfor ikke undervurderes – og det ser ud til, at der, hvor den

lader praksisgennemgangen danne indgang til teologien, giver det mening for familierne.

Involvering og fællesskab

Endelig har det været berigende at konstatere, at selv regelmæssige kirkegængere i kirker med flere dåb ved hver eneste gudstjeneste gerne vil være engagerede i dåbshandling – både som dåbserindring og som fællesskabskonstituerende handling – men de oplever ikke de store muligheder for at kunne gøre det tilfredsstillende. Det kalder på en dybere overvejelse af forholdet mellem regelmæssig og lejlighedsvis kirkegænger i gudstjenester med dåb. I Sverige har Lunds Stift arbejdet indgående de sidste 10 år med sammenhængen mellem regelmæssige kirkegængere og kirkeligt ansattes villighed til at snakke om dåb og involvere sig i dåbstiltag og så det at få vendt det faldende dåbstal (se også artiklen “Fokus på dåb”, red.). Måske er der en pointe at læne sig op ad: Dåben er ikke kun dåbsfamiliens handling i en ramme af de andres gudstjeneste – den kan potentielt være et særligt fællesskabsfremmende element for alle i kirken.

Hertil kan nemt indvendes, at der ikke er påvist sammenhæng mellem dåbsprocent og målrettet indsats for involvering i dåbshandlingen. Uanset om det er rigtigt, så ses der i undersøgelserne en klar sammenhæng mellem involvering og det teologiske udbytte, som særligt familien får med. Når samtidig valg af dåb og religiøst tilhørsforhold igen og igen fremhæves som udtryk for et aktivt valg, ud fra om det er meningsskabende “for mig”, så må tvivlen komme indsatsen til gode. Det skader helt sikkert ikke at tænke i involvering, synliggørelse og italesættelse.

Jo, kunne en anden indvending så lyde, for hermed ses der stort på, at dåben som ritual er en mystisk handling, som ikke nødvendigvis skal kunne forstås. Det vil jeg afslutningsvis give to svar på.

For det første vil denne tilgang lægge et ekstra lag af betydning til dåbssamtalen. Hvis den, de facto, er dåbsoplæringen af familien til en nydøbt, så må den også involvere alle dem, der

har et ansvar for, at barnet indføres i kristen tro og praksis. Som minimum bør alle faddere så også deltage – og den almindelige praksis med, at kun den ene af forældrene deltager, bør vel på det nærmeste forbydes. Det er alt for tungt et ansvar at lægge på kun én person at have fået formidlet det mystiske rituals indbyggede dåbsteologi.

For det andet vil jeg hævde, at det ikke er i tråd med missionsbefalingens grundlæggende dobbelthed af den tofoldige opgave med både at døbe og lære. Hvis de er sidestillede, som de er det i Matthæusevangeliets sidste linjer, så må det også være væsentligt, at der er plads til at lære gennem deltagelse i dåbshandlingen. Nok kan man sagtens lære noget, som man først ikke forstår (som mange matematik- og tysklærere nok værdsætter), men der er nødt til at være en eller anden form for meningsfuld kobling til, hvorfor man skal lære, før det kommer til at ske. Det er måske den vigtigste konklusion på undersøgelserne – og den vigtigste opgave til præster og menigheder i en tid med faldende dåbstal: Dåbshandlingen skal i sig rumme forklaringen på, hvorfor det er vigtigt at blive og være døbt.